

ПРОГРАМИ СТРАНАКА У СРБИЈИ О КОСМЕТУ НА ОСНОВУ ЊИХОВИХ ИНТЕРНЕТ ПРЕЗЕНТАЦИЈА¹

Кључне речи:

*Космет, статус и положај
Космета, политичке
странке у Србији,
политички програм.*

Аутор:

*докторанд, истраживач-
приправник на Филозофском
факултету у Приштини*

Кореспонденција:

urosmitetic@gmail.com

Област:

*национална историја,
историја Космета*

DOI:

10.5937/politeia0-27147

Датум пријема чланка:

28.04.2020.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање:

18.06.2020.

Резиме

Овај рад применом оперативне методе анализе садржаја даје осврт на програмске ставове странака у Србији о Космету. У нашем случају коришћене су интернет презентације странака, а то је у појединим случајевима значило и да се ради о застарелим програмима из периода дијаметрално супротних политичких прилика у земљи и свету или, пак, о уопштеним презентацијама без навођења када и где је дати програм усвојен. У сваком случају, косметско питање препознато је код већине странака, посебно оних са најбројнијим чланством и дугом традицијом, као питање од прворазредног државног значаја. Странке су готово једногласне када је реч о заштити права Срба, њихове културне баштине и економских интереса Србије у покрајини. Међутим, позиционирање странака када је реч о коначном статусу покрајине донело је крупне разлике. Поједине странке чврсто стоје на позицији Резолуције 1244 и Устава из 2006. када је статус Космета у питању, а на супротној страни јесу они политички фактори са тезом о компромисном трајном решењу по принципу уважавања интереса обе стране. Изјаве савремених политичких актера у Србији о Космету нису предмет овог рада, већ се базирамо искључиво на програме као трајно сведочанство о односу политичких кругова у Србији према косметском питању до данас.¹

¹ Рад је написан у оквиру пројекта Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција (ев. бр. 47023), који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОД

Странке у Србији радо користе интернет као средство за упознавање грађана са њиховим страначким документима (програми, статuti и слично) и радом. Програмска начела су, иначе, само један од пет мотивационих фактора приликом изласка на изборе за једног заинтересованог појединца. Остали битни фактори јесу социодемографске везе, партијска идентификација, однос прихватања страначког лидера и, у нашој земљи тако често, интереси личне природе (Stojiljković, 2012: 21).

Странке у Србији у својим програмским решењима већином препознају косметско питање као питање првог реда чије се решење намеће као врхунски национални интерес. Тешко је наћи иоле већу странку која ово питање неће, макар индиректно, експлоатисати на политичкој сцени Србије (Atlagić, 2011: 329).

Релевантна литература показује да такав континуитет у односу према Космету постоји још од почетака вишестраначја у Србији. Ако то упоредимо са овим програмима из новијег периода доступним на интернету видећемо да је дошло до битних разлика о косметском питању. Тако у програму онда владајуће Социјалистичке партије Србије (СПС) из 1990. стоји да је Космет неотуђиви део Србије уз поруку да се тамошњем становништву обезбеде услови за нормалан економски и политички развој, спроведе повратак расељених Срба и Црногораца (уз долазак њихових сународника који желе ту да живе и раде) и светској јавности укаже на размере и последице албанског сецесионизма. Остале четири странке – Српска радикална странка (СРС), Српски

покрет обнове (СПО), Демократска странка (ДС) и Демократска странка Србије (ДСС) прилично су радикалније у својим програмима када је о косметском питању реч. Радикали у програму (1991) предлажу гушење албанске побуне свим средствима, укидање аутономија у Србији, протеривање албанских емиграната са Космета, ликвидирање одређених социјалних давања Албанцима, нову повлашћену колонизацију (чиновници, органи безбедности) и сл. Прилично је радикалан и СПО у програму (1990) који, чак, позива на враћање на стање пре 6. априла 1941, укидање аутономије и албанског језика као службеног, протеривање албанских сецесиониста са држављанством или без њега и формирање посебног Фонда за насељавање Космета. ДС у свом програму (1989) предвиђа формирање културно-просветне уместо територијално-политичке аутономије за Космет, а ДСС у програму (1992) захтева укидање аутономије покрајине уз пуно признавање албанских мањинских права по важећим међународним стандардима (Šuvaković, 2009: 73–92).

Однос већине партија у Србији према Космету битно се променио након ратног сукоба 1999. и петооктобарских промена 2000. године. Наиме, део њих добио је нове програме, док су поједине странке кориговале већ постојеће. Програмска еволуција видљива је на примеру Космета. Сада су странке махом кориговале тврде и радикалне програме према Космету што је само пар година раније за њих било неприхватљиво. Тако је СРС прихватио Устав из 2006. који констатује постојање две покрајине у Србији, а ДС и ДСС отворено су се заложили за афирмацију аутономије Космета. Најдаље је од свог првог програма

одступио постпетооктобарски СПО са тезом о Космету као „рани на државном телу Србије“. СПС је задржао своје опредељење из ранијег програма (1990) о широкој аутономији Космета (Šuvaković, 2009: 393–394). Индикативно је и то да је попустљивији став према статусу Космета некако подразумевао и већу отвореност дате странке ка НАТО интеграцијама, што је до 5. октобра 2000. било готово реткост на политичкој сцени у земљи (Шуваковић, 2018: 71–73).

Статус Космета дефинисан је, иначе, домаћим и међународним правним актима. У том смислу поменућемо пре свега Устав 2006. са својом преамбулом и Резолуцију 1244 УН-а. Док Устав дефинише Космет као неогуђиви део Србије са статусом покрајине, Резолуција 1244 - иако са одређеним битним ограничењима по атрибуте државности Србије на Космету - не негира њен територијални интегритет. Године 2008. Приштина је прогласила независност коју је подржао већи број држава на челу са САД и ЕУ. Истог 14. фебруара Влада Србије прогласила је одлуку неважећом, а затим је исто урадила и Народна скупштина. Председник владе Војислав Коштуница енергично је одбијао да прихвати тзв. Еулекс мисију на Космету па је исте године формирана нова скупштинска већина на челу са ДС-ом, што је, чини се, био и један од разлога за формирање нове владе. Нова влада Мирка Цветковића и лидер ДС-а Борис Тадић, уједно председник државе у чијим рукама се сјединила знатна формална и неформална моћ, нису показали довољан отпор притисцима са Запада па се убрзавао процес самосталности покрајине. Године 2011–2012. дошло је до оштрих сукоба на северу Космета. Радило се о покушајима Албанаца и ЕУЛЕКС

мисије да преузму административне прелазе, а све је резултирало великим немирима. Србија је, посебно од стране Немачке, трпела притиске да призна тзв. независно Косово, па је њена кандидатура за приступ ЕУ одложена до фебруара 2012. године. Већ тада је у српској политичкој елити окупљеној око ДС-а и СПС-а форсирана теза о евентуалној подели Космета (Pribićević, 2012: 187–190). Године 2012. дошло је до битних промена у земљи када је ДС изгубио вишегодишње поверење грађана. Председник земље постао је Томислав Николић (Српска напредна странка - СНС), а председник коалиционе владе СПС-СНС Ивица Дачић (Šuvaković, 2012: 1–29). Слични притисци од стране ЕУ оптерећивали су и нову коалицију око СПС-а и СНС-а (Pribićević, 2013: 61–62). Међутим, нова власт је отишла корак даље у суспензији легитимних права Србије тзв. Бриселским споразумом 2013. о нормализацији односа Београда и Приштине, који је са српске стране парафирао председник владе Ивица Дачић (СПС). СНС, такође, носи део одговорности за потписивање овог споразума. Споразум је изазвао велико негодовање, пре свега, у домаћој стручној јавности. Влада Србије оптужена је, наиме, да је најгрубље прекршила Устав земље дајући елементе државности Космету. Браниоци споразума - представници владајућих партија - истичу да он представља реалност са терена и највише што се у датим околностима могло учинити за косметске Србе, али и да, суштински, не прејудуцира даљи статус покрајине. Уставни суд стао је на њихову страну прогласивши се 2014. ненадлежним за оцену уставности споразума (Trkulja, 2016: 6). Споразум је, по речима Иване Аритонових (2013:

363), поделио косметске Србе у погледу његове оправданости појачавши страх и неизвесност за сопствени већ угрожени опстанак у покрајини.

Када је реч о програмској оријентацији странака о косметском питању дозвољавамо следећу поделу:

1) странке са тезом о Космету као саставном делу Србије које утемељење ове политике виде у решењима Устава (2006) и Резолуције 1244 (1999);

2) странке које остављају отворену могућност решења комплексног спора компромисом Срба и Албанаца уз уступке обе стране (више варијетета);

3) странке без конкретнијег одређења.

ПРВА ГРУПА СТРАНАКА

У ову групу сврстали бисмо најпре две странке формиране у последњој деценији прошлог века (ДСС, СРС, Нова Србија) и неколико из каснијег периода (Двери, Народна странка, Јединствена Србија, Српска народна партија, Уједињена сељачка странка, Заједно за Србију, Покрет обнове Краљевине Србије, Покрет социјалиста, Покрет уједињених пензионера Србије).

ДСС себе одређује као евроскептичну партију. Део гласачког тела постао је близак овом опредељењу услед нелегалне сецесије Косова 2008. инструисане од већине земаља ЕУ, притисака из Брисела да је признање истог услов за даље евроинтеграције Србије и постојећих економских проблема у ЕУ (Antonić, 2013: 107). ДСС заступа политику строгог поштовања Устава без могућности за територијалне прекомпозиције. Космет је, дакле, неогуђиви део Србије. Однос према Космету одређује и спољнополитичку оријентацију странке – наиме, земље које

доследно поштују целовитост Србије морале би бити приоритет њене спољне политике, а странка оштро осуђује НАТО и ЕУ као завојевачке организације (DSS, 2014).

Програм СРС-а (2019) у обиму од 80 страна текста и 100 тачака потписује председник Војислав Шешељ. Космет је важна тема овог документа. Радикали негирају независност покрајине, сугеришу дистанцирање од ЕУ и НАТО-а и сарадњу са Русијом и Кином. Са земљама које поштују територијалну целовитост Србије предвиђа се заједничка сарадња по принципу узајамног реципроцитета. Програм предвиђа и формирање посебног тела надлежног за Космет – Министарства за Косово и Метохију (SRS, 2019: 1, 3, 9, 29).

С обзиром на то да „се показало да Срби и Албанци не могу да живе заједно“ СРС предлаже етничку размену становништва. Наиме, била би формирана Асоцијација 12 српских косметских општина (општина Гора имала би посебно право избора хоће ли припасти њој или албанском делу општина) уз екстериторијалност за манастире и део цркава у албанском делу. Асоцијацији би припали Газиводе и део Трепче као битни економски капацитети развоја ових општина. Размена становништва била би добровољног карактера на релацији Прешево, Бујановац и Медвеђа (Албанци) – српска насеља изван Асоцијације српских општина (Срби), дакле она места без могућности да буду део компактне албанске или српске целине. Албанске општине би по овом предлогу имале тоталну фактичку самосталност попут Шкотске или Ирске (право учешћа у међународном животу). Једини услов Србије био би да српска полиција успостави контролу на граничним прелазима на Космету (SRS,

2019: 1–3).

Доступан програм Нове Србије релативно је старији (2005). Космет се, иначе, не спомиње, мада се посебно назначавача да су територијални интегритет и суверенитет уврштени у основна програмска начела странке (Nova Srbija, 2005).

Двери оштро критикују Бриселски споразум препоручујући његово суспендовање. Међутим, странка се не одриче преговора о статусу Космета у којима би УН имао доминантну улогу. Странка заговара дистанцирање од НАТО-а и ЕУ уз блиску сарадњу са Русијом (Dveri, nedatirano).

Народна странка у свом програму (2017) тврди да је косметско питање претња по безбедност државе заступајући идеју о постизању „праведног и одрживог решења за сва отворена питања у вези са АП Косово и Метохија, уз пуно поштовање Устава Србије, Резолуције СБУН 1244 и међународног права“. У наставку се захтева максимална заштита споменика српске културне баштине (Nародна странка, 2017: 25–26, 30).

Јединствена Србија (ЈС) у програму (2011) се залаже за самосталну Србију у постојећим границама са две покрајине. Косметски проблем требало би, према овом програму, решавати дијалогом уз поштовање Резолуције 1244. Закључно стоји:

„Нико нема право да призна независност Косова и Метохије (ЈС, 2011).“

Српска народна партија (СНП) у основним начелима доживљава Космет као интегрални део Србије на начин на који је то дефинисано у уставној преамбули. Другачији сценарио – сматра се на овом месту – имао би погубне последице по национално биће српског

народа. Странка се, иначе, оријентише ка Русији као кључном савезнику у борби за остваривање овог државног интереса. Неопходно је, истиче се посебно, заштитити и економске интересе Србије у покрајини (SNP, 2014).

Уједињена сељачка странка (УСС) за Космет уопштено наглашава да је неутуђиви део Србије и света колевка њене државности (USS, 2011).

Странка Заједно за Србију у свом програму предлаже план регионализације Србије на четири целине – Космет, Војводину, Београд и Србијански регион – као највећи исказ децентрализације (Stranka Zajedno za Srbiju, nedatirano). Сходно томе, Космет је одређен као саставни део Србије.

Покрет обнове Краљевине Србије (ПОКС) као монархистичка странка у програму (2018) заговара доследно поштовање Устава. Косметско питање најбитније је отворено национално питање судећи по овом извору. Програм заговара поништавање одлуке комунистичких власти из 1959. о припајању одређених територија уже Србије Космету. Странка сматра да Космет може бити једино саставни део Србије са статусом покрајине. До потпуне државне и политичке реинтеграције Космета она инсистира на поштовању Резолуције 1244 и права Срба на Космету уз повратак расељених. Коначно, странка заговара евроинтеграције Србије, али не и по цену угрожавања виталних српских националних интереса (POKS, 2018: 6–7).

Занимљива решења о Космету даје и Покрет снага Србије (ПСС). У програму (2009) странка наглашава да је Космет неутуђиви део Србије. Предлаже се децентрализација земље и брига о Србима на Космету. Конкретно, Космет

је замишљен као еврорегија (пројекат Богољуба Карића), а странка предлаже контролу финансијских средстава намењених Космету, корениту промену тамошње кадровске политике и новчани стимуланс за косметске Србе (500 евра месечно по породици) (PSS, 2009: 2, 5–6).

Левичарски оријентисана странка – Покрет социјалиста (ПС) у свом програму заступа став да „никада и ни по коју цену неће признати независност тзв. Косова и као један од кључних принципа своје спољне политике узимаће за основ однос конкретне земље, међународне организације, политичке организације или партије према НАТО агресији на СРЈ и према питању независности Косова“. Странка заговара поштовање Устава и Резолуције 1244. У програму примећујемо неколико занимљивих предлога са циљем опстанка и развоја српске заједнице на Космету, очувања безбедности и територијалног интегритета Србије (PS, nedatirano). Покрет уједињених пензионера Србије (ПУПС) у програму (2006) се залаже за поштовање територијалне целовитости Србије. Већи део програма посвећен је, пак, темама битним за пензионере (PUPS, nedatirano).

ДРУГА ГРУПА СТРАНАКА

У програму годинама владајуће Српске напредне странке (СНС) – *Бела књига „Програм до промена“* (2011) – Космет се препознаје као битан национални проблем. За сам програм странка оставља могућност модификације по испуњењу циљева или у новим политичким околностима. У општем програму од 20 тачака наглашава се да је „Косово и Метохија – део Србије“. Даље се наводи да СНС „не може и неће да призна независност Косова“ јер је

императив „очување територијалне целовитости Републике Србије заједно са Аутономном покрајином Косово и Метохија као њеним саставним делом“ (SNS, 2011: 1, 3, 37, 46, 135).

Странка, ипак, оставља теоријску могућност за трајни компромис са албанским народом. Преговори две стране били би вођени уз међународно посредовање – то је могуће, наиме, искључиво уз „болне уступке“ оба народа ради проналажења трајног решења. Мишљења смо да овај програм СНС-а заговара територијалну поделу Космета уз специјалан статус Срба и њихове културне баштине јужно од Ибра. О решавању косметског питања СНС, коначно, тражи консензус странака, СПЦ и народа на референдуму (SNS, 2011: 37–38).

За северни део Космета странка предвиђа очување српских институција у којима види „једину гаранцију опстанка и заштите српског становништва од дискриминације“. Имајући у виду раније поменути Бриселски споразум чињеница је да је странка грубо прекршила сопствени програм. За Космет се даље предвиђа повратак расељених Срба уз неприкосновеност њихове приватне имовине (SNS, 2011: 37–38, 112). Више пажње посвећено је заштити имовине Србије на северном делу Космета. Пре свега, имамо у виду тамошњи енергетски потенцијал. Реч је о налазиштима угља и изузетно вредним објектима ЕПС-а. Странка предлаже решавање статуса власништва над тим објектима и почетак експлоатације посредством међународне заједнице. Такође, предлаже се могућност изградње нових објеката у сарадњи Србије, Русије, ЕУ, ЕУЛЕКС-а и Кине у виду заједничког конзорцијума (SNS, 2011: 65–66, 72).

Социјалистичка партија Србије (СПС) у програму (2010) дефинише покрајину као „облик територијалне аутономије утврђен уставом као израз специфичних националних, историјских и културних особености подручја на којима су образоване“. Начелно, Космет се сматра делом Србије и најбитнијим националним питањем. СПС даље предлаже повратак расељених Срба, надокнаду узурпиране (уништене) српске приватне и државне имовине уз стварање услова за опстанак народа на Космету. Међутим, слично СНС-у и овде примећујемо да странка отвара могућност за компромис са албанском страном уз образложење да замрзнути конфликт није ни трајно ни реално решење. Сем тога, потпуна реинтеграција Космета по овом документу није могућа:

„Свесни смо да враћање на пређашње стање не би било одрживо решење (SPS, 2010: 1–49).“

У предлогу програмског документа (2014) – *Визија Србије 2020* – СПС издваја косметско питање као ствар од непосредног националног значаја. Странка овде позива на Резолуцију 1244 и остаје при тези о чињеници да постоје два дела Космета – српски и албански (већински). Поред општих одредби (заштита српског народа и културне баштине, регулисање узурпиране имовине) СПС даје ове конкретне смернице:

1) повратак Срба у периоду 2015–2020. уз њихову реинтеграцију и инклузију у „косовско друштво“;

2) даљи компромис два народа уз међународно посредовање по моделу Бриселског уговора који странка позитивно оцењује.

У случају нарушавања права

прокламованих овим споразумом од стране Приштине косметским Србима СПС оставља легитимно право на ненасилни протест и грађанску непослушност (SPS, 2014: 7, 81–84).

ДС, макар према доступним подацима, више уопштено говори о косметском питању. У релативно старом документу – *Програм Демократске странке : оспособити Србију за шансе и изазове 21 века* (2001) – стоји да је време обимних програма застарело уз напомену да странка нема дефинитиван одговор на нека отворена национална питања попут Космета и Црне Горе (DS, 2001: 2). У новијем *Плану за излазак Србије из кризе* (2013) странка заговара дијалог Београда и Приштине којим би се штитили интереси Србије и тамошњих Срба уз позив, истовремено, на транспарентност истог (DS, 2013: 111). ДС даје подршку дијалогу и, чак, тражи његово интензивирање захтевајући заштиту Срба и њихове баштине (DS, nedatirano).

Либерално демократска партија (ЛДП) – евроатлантски оријентисана странка – сматра да је Србија трајно изгубила суверенитет над Косметом 1999. Странка политику према Космету базира на плану „2К – Територија за равноправност“ (2005). Суштина истог је трајно помирење два народа и, оно што је најбитније, могућност да Срби и Албанци управљају делом Космета који већински насељавају. То је по овом програму гаранција равноправности два народа (Stojanović i Jović: 2013, 139).

У страначким документима Лиге социјалдемократа Војводине (ЛСВ) о Космету се говори на неколико места. У програму из 1999. предвиђа се регионализација земље на шест целина: Војводину, Шумадију, Београд, Југоисточну Србију, Рашку област

и Космет. Влада Србије би, притом, обављала послове од општег интереса попут монетарне и спољне политике (LSV, 1999). ЛСВ у новом програму (2009) не говори о Космету, а за Војводину предвиђа широку аутономију (LSV, 2009: 9). У *Меморандуму о будућности Србије* (2019) говори се и о Космету. За Космет се предлаже да Србија прихвати „реалност“ уз наставак бриселских преговора где би се уз договор са „косовским друштвом“ пронашло заједничко решење и потписао трајно обавезујући споразум (LSV, 2019).

Социјалдемократска партија Србије (СДП) представила је програм 2009. Странка теоријски образлаже разлику на релацији држава-покрајина-регија и заговара већу децентрализацију Србије уз тезу да регије не могу бити покрајине у Србији. Само на једном месту налазимо податак да је Космет уз Војводину аутономна покрајина у саставу Србије. У документу се, наиме, каже да су 1999. суспендована легитимна права Србије на Космету као последица катастрофалне државне политике. Само јака Србија, стоји даље, биће у прилици да брани сопствени суверенитет. За Космет се у наставку предлаже:

1) повратак расељених Срба и стварање услова за њихов опстанак;

2) стварање српског ентитета на Космету под управом Београда уз интегрисаност Срба у косовску полицију (SDP, 2009).

Социјалдемократска странка Србије (СДС) објавила је програм 2014. Странка је проевропски оријентисана и заговара улазак Србије у НАТО. Иако је бомбардовао Србију, НАТО је за СДС „једини гарант безбедности Срба на Косову и Метохији“. Странка се залаже за компромисно и трајно решење уз уступке обе стране ради

постизања договора. Даље се захтева:

1) унапређење аутономије већински српских општина;

2) очување државних и приватних економских интереса;

3) заштита српске културне баштине.

Суштина је, стоји на једном месту, да Србија „трајно очува преостале нити које повезују Косово и Метохију са државним бићем Србије“ (SDS, 2014: 8–9).

ТРЕЋА ГРУПА СТРАНАКА

Поједине странке у Србији имају прилично неодређен став о косметском питању или оно једноставно није озбиљнији предмет њихових програма. За СПО везујемо, најпре, неодређеност у ставу. Наиме, СПО у свом програму усвојеном на Шестом сабору (2010) констатује да се прешао пут од радикалне националистичке странке до баштиника евроатлантских вредности. Проглашавајући себе европском десницом Србије СПО приписује себи посебну заслугу за отпор деведесетих година „наказном српском национализму и патриотизму, подносећи због тога и највеће жртве“. За бомбардовање и егзодус Срба 1999. оптужује се Милошевићев режим уз тезу да се Приштина морала бранити понајвише у Београду, као што је требало да се брани и Книн. Основни спољнополитички пут Србије странка види у ЕУ и НАТО-у. Задатак прве јесте да европеизује Косово (у оригиналу – примедба аутора), Србију и цео регион. Улазак у ЕУ омогућиће Србији, према овом програму, да максимално брани права косметских Срба (SPO, 2010).

Боља Србија (БС), осим залагања за сарадњу међу суседима, у програму (2017)

истиче да делује на целој територији Србије као и тезу да држава треба да штити виталне и безбедносне интересе због нерешеног косметског питања (BS, 2017: 3, 6). Нова странка у програму (2013) кратко и неодређено говори о статусу Космета:

„Проблем Косова треба решавати настављањем започетих преговора са циљем обезбеђивања максималне личне безбедности, просперитета и имовинске сигурности грађанима српске националности који су сада најугроженији. Преговори морају обезбедити и заштиту имовине државе Србије на територији Косова (Nova stranka, 2013).“

Комунистичка партија (КП) – идеолошки наследник оне из социјалистичке Југославије – у свом програму (2014) указује на свеопште предности комунистичког друштва у односу на капиталистичко. Идеолошке предрасуде одређују описе прве и друге Југославије – прва је тако великосрпска творевина, Други светски рат пример је братоубилаштва уз изједначавање улоге усташа и српских „квислинга“, док је друга Југославија била продуктивна и уређена земља. Промовише се, наравно, лик и дело Јосипа Броза Тита, а вешто занемарује чињеница да је српски народ управо на Космету током његове вишедеценијске владавине претрпео разне неправде. О данашњем косметском проблему коме су, заправо, прилично „кумовали“ југословенски и српски комунисти нема говора (КР, 2015).

Странка Зелени Србије бави се, махом, екологијом у програму (2011), а Космету се даје једно нејасно место:

„Европа: Регионална сарадња на Балкану и са бившим југословенским републикама – Косово, помирење,

процесуирање, разоружавање за добробит свих грађана и грађанки (Zeleni Srbije, 2011).“

Мањинским странкама, природно, косметско питање није значајан део програма. Можемо сматрати да се оне солидаришу у том погледу са владајућим странкама јер се, иначе, често опредељују да изађу на изборе на њиховим листама (Lončar, 2011: 365). Оне у својим програмима највише простора посвећују положају сопствених народа. Странка мађарске мањине Савез војвођанских Мађара (СВМ) у програму (2004) ставља акценат на опстанак и равноправност Мађара у Србији. О Космету се не говори осим тезе да је Војводина више пута била мета насилне колонизације Србије чиме се мењао национални састав. Тако се за косметске Србе наводи да су мењали етничку слику Војводине (SVM, 2004). Зелена Странка (ЗС) словачке националне мањине уско је посвећена промовисању еколошких вредности (ZS, 2014). У тзв. *Зеленој агенди* од 100 тачака спомињу се и два конкретна плана о Космету:

- 1) о решавању имовинских проблема Срба на Космету;
- 2) о повратку Срба и заштити права (ZS, 2016).

Демократска странка Хрвата у Војводини (ДСХВ) заступа „колективне и индивидуалне интересе Хрвата“ у Србији, а у програму не говори о косметском питању (DSHV, 2008). Странка демократске акције Санџака (СДА) у програмским решењима (2009) не бави се Косметом, већ највише правима бошњачке мањине у Србији (SDA, 2009). Сличне идеје заступа и Странка правде и помирења (СПП) бошњачке мањине која заговара регионализацију, децентрализацију и помирење међу свим

балканским народима (SPP, nedatirano).

ЗАКЉУЧАК

Странке у Србији у својим програмима дају најчешће посебно битно место косметском питању. То и није зачуђујуће ако имамо у виду традиционалну и природну заинтересованост већинског гласачког тела у Србији да се ово питање реши. Највећи број странака у земљи заговара преговоре српске и албанске стране уз претходно обезбеђено максимално поштовање људских права косметских Срба, заштиту њихове културне баштине и, посебно, економских интереса Србије. Без обзира на то што Београд фактички не контролиште покрајину, готово све странке које су биле предмет ове анализе сматрају Космет саставним и неотуђивим делом земље што, махом, оправдавају Уставом и Резолуцијом 1244; са друге стране, поједине странке – премда ничим у програмима не негирају територијални интегритет Србије – остављају отворену могућност за преговоре Срба и Албанаца уз компромисне уступке обе стране, чиме би се дошло до трајног решења спора, што је, мишљења смо на основу ове анализе, вероватно најближе идеји територијалне поделе Космета (разграничење). Остале странке у Србији нису показале веће интересовање за косметско питање што се посебно односи на мањинске странке. Коначно, ако упоредимо страначке програме о Космету са почетака вишестранања и ове новије конституоване у раду приметимо приличне промене. Мишљења смо да су странке у Србији данас знатно одступиле од некада радикалних решења косметског питања у сопственим програмима. На такав заокрет вероватно је драстично утицала чињеница да Србија

од 1999. не остварује фактичку контролу над покрајином, па су странке усклађивале сопствене ставове о питању Космета са оним што су у датом тренутку мислили да је реално или, са друге стране, чак и најмање поразно решење.

REFERENCE

- Antonić, S. (2013). Evroskepticizam kao činilac izbornog opredeljenja. U Z. Stojiljković (ur.), *Zašto glasam kako glasam ako uopšte glasam : zbornik radova sa konferencije* (str: 107–114). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- Aritonović, I. (2013). Briselski sporazum i lokalni izbori na Kosovu i Metohiji – stavovi Srba iz centralnog dela pokrajine. *Baština*, 35, 363–379.
- Atlagić, S. (2011). Teme u parlamentarnim izbornim kampanjama u Srbiji 1990–2008: Nacionalno i državno pitanje i ostalo. U S. Orlović (pr.), *Partije i izbori u Srbiji : 20 godina* (str. 317–331). Beograd: Fakultet političkih nauka : Friedrich Ebert Stiftung.
- Ignjatović, S. (2012). Korišćenje interneta u izornoj kampanji u Srbiji 2012. godine. U T. Stojiljković (ur.), *Zašto glasam kako glasam ako uopšte glasam : zbornik radova sa konferencije* (str. 181–193). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- Lončar, J. (2011). Predstavljenost manjina i marginalizovanih grupa u parlamentu Srbije. U S. Orlović (pr.), *Partije i izbori u Srbiji : 20 godina* (str. 353–367). Beograd: Fakultet političkih nauka : Friedrich Ebert Stiftung.
- Pribičević, O. (2012). Srbija između EU, Kosova i Metohije i predstojećih parlamentarnih izbora. *Srpska politička misao*, 1, 187–210.

- Pribičević, O. B. (2013). Tegobna tranzicija u Srbiji. *Srpska politička misao*, 1, 57–75.
- Stojanović, B., Jović, M. (2013). Liberalno demokratska partija. U Z. Stojiljković i dr. (ur.), *(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji* (str. 129–163). Beograd: Konrad Adenauer Fondacija.
- Stojiljković, Z. (2012). Izborna odluka. U Z. Stojiljković (ur.), *Zašto glasam kako glasam ako uopšte glasam : zbornik radova sa konferencije* (str. 19–32). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- Trkulja, J. (2016). Uvodnik. *Hereticus*, 1–2, 5–9.
- Šuvaković, U. (2009). Partije u Srbiji i Kosovo i Metohija 1990–2000. *Nacionalni interes*, 3, 73–92.
- Šuvaković, U. (2009). Partije u Srbiji i Kosovo i Metohija (2000–2008). *Srpska politička misao*, 4, 393–420.
- Šuvaković, U. (2018). Srbija i evroatlantske integracije – programsko-politički stavovi partija u Srbiji prema NATO. *Politika nacionalne bezbednosti*, 2, 57–77.
- Šuvaković, U. V. (2012). Izbori u Srbiji 2012. i stavovi o Kosovu i Metohiji. *Politička revija*, 3, 1–29.
- BS. (2017). Program i statut BS-a, URL: <https://www.boljasrbija.org.rs/statut-2/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- DS. (2013). Plan za izlazak Srbije iz krize, URL: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Plan-DS-za-izlazak-Srbije-iz-krize.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- DS. (2001). Program DS-a, URL: <https://ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/ds-program.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- DS. (nedatirano). Spoljna politika i evropske integracije, URL: <https://www.ds.org.rs/vest/spoljna-politika-i-evropske-integracije>, Posećeno 1. 03. 2020.
- DSHV. (2008). Program DSHV-a, URL: <http://www.dshv.rs/dokument/program-2>, Posećeno 1. 03. 2020.
- DSS. (2014). Program DSS-a, URL: <http://www.dss.rs/srp/o-nama/dss-izbliza/program-stranke/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- Dveri. (Nedatirano). Program Dveri, URL: <https://dveri.rs/zasto-dveri/program/van-eu-savez-sa-rusijom/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- JS. (2011). Program JS-a, URL: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, Posećeno 1. 03. 2020.
- KP. (2015). Program KP-a, URL: <http://www.kp.rs/Program%20Komunisticke%20partije%202015.html>, Posećeno 1. 03. 2020.
- LSV. (2019). Memorandum o budućnosti Vojvodine, URL: <http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/memorandum-o-buducnosti-vojvodine-16677/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- LSV. (2009). Program LSV-a, URL: http://lsv.rs/UserFiles/pdf/Program_LSV.pdf, Posećeno 1. 03. 2020.
- LSV. (1999). Vojvodina Republika - Put mira, razvoja i stabilnosti, URL: <http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/vojvodina-republika-put-mira-razvoja-i-stabilnosti-107/>, Posećeno 1. 03. 2020.

- Narodna stranka. (2017). Program Narodne stranke, URL: <https://www.narodna.org.rs/files/000/000/000/2/c8953ed840dbe-17af802a2612d5c0020114ff75c.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- Nova Srbija. (2005). Program Nove Srbije, URL: <http://nova-srbija.org/dokumenti.aspx>, Posećeno 1. 03. 2020.
- Nova stranka. (2013). Program Nove stranke, URL: <https://novastranka.rs/politika-nove/programski-manifest/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- POKS. (2018). Program POKS-a, URL: <http://poks.rs/dokumenti/program-statut-i-pravilnici/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- PS. (nedatirano). Program PS-a, URL: <http://www.pokretsocijalista.rs/pub/kfm/download/Program-PS.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- PSS. (2009). Program PSS-a, URL: <http://snagasrbije.com/wordpress/wp-content/uploads/2019/06/PROGRAM-PSS-BK.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- PUPS. (nedatirano). Program PUPS-a, URL: http://pups.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program_PUPS.pdf, Posećeno 1. 03. 2020.
- SDA. (2009). Program SDA-a, URL: <https://www.sda.rs/dokumenta/PROGRAM%20SDA%20Sandzaka.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- SDP. (2009). Program SDP-a, URL: <https://sdpsrbije.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>, Posećeno 1. 03. 2020.
- SDS. (2014). Program SDS-a, URL: http://www.sds-org.rs/fileadmin/user_upload/PROGRAM_SDS_01.10.2014..pdf, Posećeno 1. 03. 2020.
- no 1. 03. 2020.
- SNP. (2014). Inicijativa za osnivanje Srpske Narodne Partije, URL: <https://srpskanarodnapartija.rs/wp-content/uploads/2020/03/inicijativa-doc.jpg>, Posećeno 1. 03.2020.
- SNS. (2011). Bela knjiga „Programom do promena”, URL: https://www.sns.org.rs/sites/default/files/bela-knjiga_0.pdf, Posećeno 1. 03. 2020.
- SPO. (2010). Program SPO-a, URL: <https://www.facebook.com/sposrbija/app/137541772984354/>, Posećeno 1. 3. 2020.
- SPP. (nedatirano). Program SPP-a, URL: http://spp.rs/?page_id=2590#_ftn1, Posećeno 1. 03. 2020.
- SPS. (2014). Predlog programske deklaracije SPS-a, URL: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- SPS. (2010). Program SPS-a, URL: <https://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- SRS. (2019). Program SRS-a, URL: https://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/files/dokumenta/program_2019.pdf, Posećeno 1. 3. 2020.
- Stranka Zajedno za Srbiju. (nedatirano). Program Stranke Zajedno za Srbiju, URL: <http://zajednozasrbiju.rs/dokumenta/Program.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.
- SVM. (2004). Program SVM-a, URL: <http://www.vmsz.org.rs/sr/content/program>, Posećeno 1. 03. 2020.

USS. (2011). Program USS-a, URL: <http://www.ujedinjenaseljackastranka.rs/dokumenta/program/>, Posećeno 1. 03. 2020.

Zeleni Srbije. (2011). Program stranke Zeleni Srbije, URL: <http://zelenisrbije.org/wp-content/uploads/2011/06/Program-Zeleni-Srbije.pdf>, Posećeno 1. 03. 2020.

ZS. (2014). Program ZS-a, URL: <https://www.zelenastranka.rs/dokumenti/program/>, Posećeno 1. 03. 2020.

ZS. (2016). Program ZS-a Zelena agenda u 100 tačaka, URL: <https://www.zelenastranka.rs/dokumenti/zelena-agenda-u-100-tacaka/>, Posećeno 1. 03. 2020.

PROGRAMS OF PARTIES IN SERBIA ON KOSOVO AND METOHİJA ON THE BASIS OF THEIR INTERNET PRESENTATIONS

Keywords:

Kosmet, status and position of Kosmet, political parties in Serbia, political program.

Author:

A PhD student, research trainee at the Faculty of Philosophy of the University of Priština

Correspondence:

uros miketic@gmail.com

Field:

national history, history of Kosmet

DOI:

10.5937/politeia0-27147

Paper received on:

28.04.2020.

Paper accepted for publishing on:

18.06.2020.

Summary

This paper, using the operational method of content analysis, gives an overview of the programmatic attitudes of the parties in Serbia about the province of Kosovo and Metohija. We have used internet presentations of the parties in our case, but in some cases this meant that these were outdated programs from the period of diametrically opposed political circumstances in the country and the world, or general presentations without stating when and where the program was adopted. In any case, the Kosovo and Metohija issue is recognized by most parties, especially those with the most numerous membership and a long tradition, as an issue of first-class state importance. The parties are almost unanimous when it comes to protecting the rights of Serbs, their cultural heritage, and the economic interests of Serbia in the province. However, the positioning of the parties with regard to the final status of the province has brought major differences. Some parties stand firmly on the position of Resolution 1244 and the 2006 Constitution of the Republic of Serbia in relation to this matter, while on the opposite side are those political factors advocating for a permanent solution based on compromise. The statements of contemporary political actors in Serbia about the province of Kosovo and Metohija are not the subject of this paper, but we are exclusively focused on programs as a permanent testimony to the attitude of political circles in Serbia towards the aforementioned issue to this day.